

PROGRAM RADA S OVISNICIMA O DROGAMA U KAZNIONICI U LEPOGLAVI

Zdenko Videc

Kaznionica u Lepoglavi

SAŽETAK

U članku se prikazuje rad s osuđenim ovisnicima u kaznionici u Lepoglavi. Autor se detaljno osvrće na sve aspekte specifičnog programa koji se provodi u zatvorenim uvjetima, posebno naglašavajući aktivnosti korištene u tretmanu i probleme na koje se u radu nailazi..

Ključne riječi: osuđeni ovisnici, penološki tretman ovisnika,

OPĆI DIO

Problem zlouporabe droga predstavlja ozbiljnu društvenu pojavu, čije se posljedice i štete odražavaju u svim segmentima društva. Sredstva ovisnosti sve su dostupnija svim generacijama, a naročito populaciji djece osnovno školskog uzrasta, adolescentima, kao i osobama srednje životne dobi. Ponuda droga na ilegalnom narko - tržištu i njihova distribucija izaziva povećanu potražnju i obrnuto, tako da izravno utječe na rast broja ovisnika, a s druge strane na povećanje kriminaliteta, odnosno kaznenih djela vezanih za zlouporabu droga.

Zbog toga se nameće potreba prevencije i suzbijanja pojave u društvu, koja treba biti sustavno organizirana. Reakcija društva sastoji se u nizu mjera, od utvrđivanja zakonske regulative, sankcioniranja počinitelja kaznenih djela vezanih uz zlouporabu sredstava ovisnosti, do saniranja posljedica konzumiranja, putem tretmana ovisnika na najširem društvenom planu, kao i u okviru penalnog sustava.

U Kaznionici u Lepoglavi, u periodu od početka osamdesetih godina dvadesetog stoljeća, pa nadalje, uočava se kontinuirani porast broja ovisnika, počinitelja kaznenih djela, što je utjecalo na potrebu sustavnog rada s ovom populacijom. U odnosu na ostale vrste kaznenih djela, broj počinitelja kaznenih djela zlouporabe droga, kao i dijela vezanih uz pribavljanje sredstava za kupnju i nabavku droga, koji su ujedno i ovisnici, u stalnom je porastu.

OSVRT NA RANIJI PERIOD

Organizirani rad s ovisnicima u Kaznionici u Lepoglavi provodi se od početka osamdesetih godina, u suradnji s Odjelom za ovisnosti KB "Sestre milosrdnice" iz Zagreba i traje oko 10 godina. U tom periodu u radu s ovisnicima sudjelovali su, uz terapijski tim Kaznionice i psihijatri iz spomenute bolnice dr. Slavko Sakoman i dr. Veljko Đorđević.

1991. godine proveden je pokušaj izdvajanja skupine od dvadeset ovisnika u posebni objekt, po

uzoru na zajednice ovisnika, tzv. komune. Budući da nisu bili ispunjeni osnovni uvjeti za funkcioniranje ovakve zajednice, ovaj pokušaj nije uspio.

Od 1993. godine s porastom broja ovisnika raste i potreba za osmišljenijim radom, te se osniva zajednica ovisnika u obliku jedne tretmanske skupine, uz korištenje prostora za rad u manjim skupinama. Provodi se edukacija iz problematike ovisnosti, pojedinačni rad, uključivanje u radne i tzv. slobodne aktivnosti, terapijski izlasci, kontakti s izvankaznioničkim institucijama i rad s obiteljima.

2002.godine uvodi se način rada po modelu modificirane terapijske zajednice. Putem Središnjeg ureda, Uprave za zatvorski sustav ostvarena je suradnja s KB "Sestara milosrdnica", a supervizor programa je dr. Slavko Sakoman. Uvedena je sustavna kontrola apstinencije i model terapijskih ugovora.

Koncem 2004.8. osnovan je posebni odjel za ovisnike u kojem se provodi sadašnji program rada.

ZAKONSKA REGULATIVA

U okviru pravosudnog sustava utvrđeni su zakonski propisi koji se odnose na one počinitelje kaznenih djela koji su ista počinili pod djelovanjem sredstava ovisnosti. U tom smislu u Kaznenom zakonu RH određuje se uz kaznu za počinjeno kazneno djelo i izricanje sigurnosne mjere obveznog liječenja od ovisnosti, opisane u c1.76. navedenog zakona. Svrha izricanja sigurnosnih mjera je da se njihovom primjenom uklanjaju uvjeti koji omogućavaju ili poticajno djeluju na počinjenje novog kaznenog djela.

U Zakonu o izvršavanju kazne zatvora, dio koji se odnosi na tretman ovisnika obuhvaćen je već u temeljnim načelima, te u okviru poglavlja koje se odnosi na provedbu pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora. U tom smislu tretman ovisnika predviđen je kao posebni postupak, odnosno program. Istim zakonom određeno je da se mjera obveznog liječenja od ovisnosti izvršava u skladu s Nacionalnim programom suzbijanja ovisnosti. U postupak liječenja od ovisnosti uključuju se, osim zatvorenika kojima je izrečena mjera obveznog liječenja, i oni kojima je potreba liječenja utvrđena u Odjelu za psihosocijalnu dijagnostiku, pri Zatvoru u Zagrebu. Detoks program je u potpunosti proveden u pritvoru ili je, okončan u Zatvorskoj bolnici u Zagrebu. U Kaznionici u Lepoglavi nema primjene supstitucijske terapije, već se provodi "drug free"

program. Zastupljenost ovisnika o drogama u Kaznionici, kao i u cjelokupnom penalnom sustavu je u porastu i u odnosu na ostalu zatvoreničku populaciju iznosi do 20%. Ovaj podatak ukazuje na potrebu za provedbom tretmana ovisnika u zatvorskom sustavu.

CILJEVI

Cilj provedbe programa rada s ovisnicima je izvršavanje zakonske obveze, a svrha se, u najširem smislu, sastoji u osposobljavanju osobe koja se nalazi na izvršavanju kazne zatvora, za život na slobodi u skladu sa zakonom i društvenim normama.

U užem smislu cilj rada s ovisnicima sastoji se u omogućavanju provedbe učinkovitog i kvalitetnog tretmana zatvorenika s problemima ovisnosti, putem niza stručnih postupaka. Ciljevi u odnosu na ovisnike sastoje se u:

- promjeni odnosa prema uzimanju sredstava ovisnosti
- oporavku od posljedica uzimanja droga
- stjecanju i obnavljanju pozitivnih navika
- održavanju apstinencije
- učvršćivanju obiteljskih odnosa i pripreme obitelji za povratak ovisnika
- pripremi za izlazak na slobodu u smislu nastavka liječenja

U odnosu na ostale sudionike u programu rada i osoblje Kaznionice, naglasak je na senzibiliziranju za probleme ovisnosti i učenju o istima, te postizanju ciljeva primarne, sekundarne i tercijarne prevencije.

Ciljeve također predstavlja i stvaranje sto boljih uvjeta za provedbu programa putem:

- stvaranja okolnosti i okruženja koje će biti manje frustrirajuće u odnosu na tipičnu zatvorsku situaciju (smanjenje žudnje za sredstvima ovisnosti)
- omogućavanja većeg broja različitih sadržaja zbog potrebe za konstruktivnim provođenjem vremena tijekom izvršavanja kazne sukladno mogućnostima Kaznionice
- omogućavanja uvjeta u kojima se smanjuje mogućnost daljnje kriminalizacije, uz uvažavanje specifičnosti načina ponašanja uzrokovanih ovisnošću

Važan cilj predstavlja uspostavljanje kontakata sa institucijama koje se bave tretmanom ovisnika

izvan zatvorskog sustava, te suradnja u smislu pružanja mogućnosti odabira načina nastavka liječenja.

AKTIVNOSTI

Pod aktivnostima se podrazumijevaju svi postupci i radnje koje se poduzimaju u svrhu realizacije zadanih ciljeva, uz čimbenike koji upotpunjuju strategiju provedbe programa rada. Aktivnosti se odnose na:

- radnje u kojima sudjeluju ovisnici i terapijsko osoblje, kao neposredni izvođači programa
- radnje u kojima sudjeluje širi krug osoblja i uprava Kaznionice, a odnose se na omogućavanje uvjeta i organizacijska pitanja (smještaj, oprema, higijenski uvjeti, medicinska skrb, zajednički prostori, sredstva i pomagala, tehnička sredstva itd.)

UVJETI

Da bi se program rada s ovisnicima mogao provoditi, potrebno je da budu ispunjeni određeni uvjeti. Sukladno tome potrebno je:

- ciljna skupina
- izvođači
- prostor
- vrijeme
- sredstva i pomagala
- program rada

Pod ciljnom skupinom podrazumijevaju se zatvorenici - ovisnici koji su uključeni u program.

Izvođači programa su sve osobe koje neposredno sudjeluju u njegovoj provedbi.

Prostor za neposrednu provedbu programa osiguran je na način da su svi ovisnici, uključeni u postupak, smješteni na posebnom krilu jednog od odjela u zatvoreničkoj nastambi.

Vrijeme za rad prilagođeno je dnevnom rasporedu aktivnosti u Kaznionici.

U okviru odjela u kojem su smješteni ovisnici su omogućena određena sredstva i pomagala koja se odnose na uređenje i humaniziranje prostora u kojem borave ili se koriste u provedbi grupnog rada. Prostorije su opremljene potrebnim inventarom.

Izrada programa rada ima za svrhu osmišljavanje i razradu svih postupaka koji će se poduzimati

u tretmanu ovisnika kako bi se taj rad strukturirao, normirao i valorizirao, te kako bi se pratila učinkovitost provedbe pojedinih postupaka, radi njihove eventualne korekcije i unapređenja.

STRUKTURA I FUNKCIONIRANJE TERAPIJSKE ZAJEDNICE OVISNIKA

Terapijska zajednica ovisnika (TZO) u Kaznionici u Lepoglavi modificirana je u odnosu na opća načela funkcioniranja terapijskih zajednica i prilagođena je stvarnim uvjetima i okolnostima izvršavanja kazne zatvora. Odstupanje od osnovnih načela sastoji se u činjenici da TZO funkcionira u zatvorenim uvjetima, uz nazočnost određenih ograničenja, koje podrazumijeva boravak na izvršavanju kazne zatvora. Život u zatvorskom okruženju određen je normama i pravilima koja su utvrđena Zakonom o izvršavanju kazne zatvora i provedbenim propisima. Navedenim zakonom utvrđen je pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora, temeljem kojeg se zatvorenici po određenim kriterijima uključuju u posebne postupke, kao što je program liječenja ovisnika o drogama, liječenje ovisnika o alkoholu, postupak sa oboljelima od PTSP-a itd.

Uključivanje u program liječenja ovisnosti o drogama provodi se u skladu s tri kriterija:

- izrečena sigurnosna mjera obveznog liječenja uz kaznu zatvora, od strane suda
- po prijedlogu Odjela psihosocijalne dijagnostike - potpisivanjem terapijskog ugovora

Terapijska zajednica ovisnika sastoji se od 5 do 6 skupina po 5 do 10 članova, koji čine skupine sa kojima se provodi grupni rad. Za svaku skupinu zadužen je po jedan terapeut, koji jednom tjedno održava terapijske sastanke. Ovisno o potrebi, strukturi i ciljevima pojedinih sastanaka, voditelji mogu raditi i u parovima. Zajednica funkcionira po načelu samoorganizacije, putem pojedinačnih i grupnih zaduženja u obavljanju pojedinih aktivnosti. U odnosu na zaduženja, u svakoj skupini određuju se grupovođa, zamjenik grupovođe, zapisničar, te prema potrebi i druge uloge u smislu zaduženja za čišćenje, održavanje i higijenu prostora, za prihvatanje novodošlih, za sport i rekreaciju i ostale aktivnosti. Njihove obveze su definirane, o čemu na sastancima izvješćuju članove skupine i vode bilješke. Također je određena i dinamika provođenja aktivnosti po zaduženjima, a njih se

sustavno prati, što služi prilikom ocjenjivanja pojedinih članova, odnosno utvrđivanja razine uspješnosti.

Skupina svih grupovođa predstavlja zajedničko tijelo koje koordinira aktivnosti zajednice, a sastaje se prema predviđenom planu ili prema potrebi.

Aktivnosti su usklađene sa dnevnim rasporedom rada Kaznionice, Kućnim redom i Zakonom, to unutarnjim ustrojem Kaznionice.

Posebni odjel gdje je smještena TZO odvojen je od ostalih odjela, iako ovisnici imaju mogućnost kontakata sa drugim zatvorenicima prilikom boravka na krugu nastambe, odnosno na radnim mjestima gdje su zaposleni. U okviru odjela održavaju se sastanci po skupinama i pojedinačni rad. Vrijeme koje ne provode na radu ili nekim drugim okupacijskim sadržajima provode u zajedničkim prostorijama koje su opremljene određenim inventarom i mogućnostima korištenja nekih "aktivnih" i "pasivnih" sadržaja. Prostorije su opremljene potrebnim inventarom (stolovi, stolice, police, ormarići, stol za stolni tenis, školska ploča, panoi, naprave za pripremu hrane i napitaka - električna kuhala, audiovizualni uređaji - dva TV prijarnika, video uređaj, glazbena linija). Postoji i mogućnost rekreacije (stolni tenis, igranje šaha i drugih društvenih igara, korištenje dnevnog tiska i knjižnice).

Budući da u skladu sa Zakonom zatvorenici imaju pravo odabrati žele li tijekom izdržavanja kazne raditi ili ne, jedan dio ovisnika na odjelu stalno je zaposlen u radionicama Kaznionice, dok drugi dio nije radno angažiran. Težnja je da se što veći broj ovisnika motivira za rad sukladno zdravstvenim mogućnostima, ili za okupacijske aktivnosti u tzv. slobodnom vremenu.

TERAPIJSKI UGOVOR

Terapijski ugovor je akt koji potpisuju ovisnici, neposredno uključeni u program i izvoditelji. Sastavljen je po uzoru na terapijski ugovor između ovisnika i terapeuta na Odjelu za ovisnosti Kliničke bolnice "Sestre milosrdnice". Modificiran je i prilagođen specifičnostima penalnih uvjeta i okolnosti, kao i profit populacije zatvorenika ovisnika. Potpisnici ugovora se zajednički dogovaraju o pravilima koja je obostrano potrebno poštivati, kako bi pojedinac mogao steci mogućnost dodjele određenih pogodnosti predviđenih Kućnim redom, Zakonom o izvršavanju kazne zatvora, te

Pravilnikom o pogodnostima, budući da je uključivanje u program liječenja od ovisnosti sastavni dio pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora.

U točkama ugovora obuhvaćeni su svi najvažniji ciljevi čitavog programa, kojima se potpisnik obvezuje na ispunjenje istih. One su formuliране kao jasne i precizne upute, kako bi realizacija bila učinkovita i potpunija. Svaki potpisnik treba znati "što dobiva, a što gubi" potpisivanjem, kršenjem, odnosno nepotpisivanjem ugovora. Svaki detalj terapijskog ugovora može se obrazložiti pružanjem informacija ovisnicima pojedinačno ili na sastancima skupine. Pravila istaknuta ugovorom predviđaju aktivno i zajedničko sudjelovanje u ostvarivanju očekivanja potpisnika ugovora. Ugovor sadrži i dio koji se odnosi na posljedice u slučaju nepotpisivanja ili kršenja pojedinih točaka. Terapijski ugovor ima i motivacijski karakter i treba ovisnika poticati na ponašanja koja dovode do ostvarenja pozitivnih ciljeva. Naglasak je u poticanju pojedinca na rad na sebi odnosno na formaliziranju potrebe za promjenom vlastitog odnosa prema ovisnosti, te svojeg ponašanja koje je doprinijelo nastajanju ovisnosti.

SKUPNI I POJEDINAČNI RAD

Skupni rad u TZO provodi se putem okupljanja na razini cijele zajednice, te radom u manjim skupinama. Sastanci zajednice imaju organizacijsku i terapijsku svrhu dok rad u manjim skupinama ima za cilj:

- omogućavanje lakše prilagodbe na nove uvjete
- kvalitetniji nadzor nad vlastitim postupcima
- usvajanje učinkovitijih načina rješavanja životnih problema i problema nastalih razvitkom ovisnosti
- učenje vještina komunikacije
- usvajanje pozitivnog sustava vrijednosti
- čuvanje vlastitog i uvažavanje psihofizičkog integriteta drugih osoba
- korištenje skupine kao podrške (učenje davanja i primanja podrške)
- razvitak kreativnosti i širine interesa na svim životnim područjima

Sastanci skupina održavaju se jednom tjedno, uvijek u isto vrijeme i na istom mjestu, traju 60 minuta a prema potrebi i dulje. Način provođenja rada mote biti strukturiran i nestrukturiran. Na sas-

tancima se vodi zapisnik, a na kraju se provodi kraća evaluacija. Ovisno o temama, koristi se i određen instrumentarij, a to su razni upitnici, anketni listići, audiovizualni uređaji, školska ploča itd.

Pored grupnog provodi se i pojedinačni rad s ovisnicima. Kod ovisnika je naglašeno prisutna potreba za povremenim iznošenjem svojih problema, o kojima ne želi govoriti skupini, ne samo u smislu upoznavanja terapeuta s istima, nego i u smislu naknadnog terapijskog učinka.

Svrha pojedinačnog rada sastoji se u izgradnji motivacije za liječenjem od ovisnosti, pridobivanju pojedinca na suradnju, razmjenu informaciju, te rješavanje nekih kriznih stanja.

OKUPACIJSKE AKTIVNOSTI

U okviru pojma okupacijskih aktivnosti provodi se cjelokupni tijek boravka ovisnika na izvršavanju kazne. Poželjno je da čitavo vrijeme boravka bude osmišljeno svrhovitim aktivnostima. Veći dio ovih aktivnosti treba biti društveno koristan, a preostali dio uključuje zabavno-rekreacijske aktivnosti. Svrha ovih aktivnosti podudara se sa svrhom izvršavanja kazne, u cilju poboljšanja kvalitete življenja zatvorenika i stvaranju osnove za isto, nakon izdržane kazne.

Okupacijski sadržaji trebaju biti strukturirani i prilagođeni pojedinačnom programu izvršavanja kazne uz stalno vođenje od strane stručnog osoblja. U organizaciji provedbe ovih sadržaja sudjeluju sve strukture Kaznionice, a prvenstveno Odjel tretmana i Odjel za rad i strukovnu izobrazbu zatvorenika. Uz uvažavanje ograničenih mogućnosti Kaznionice potrebno je koristiti sljedeće okupacijske sadržaje:

- zapošljavanje u proizvodnim i neproizvodnim radionicama Odjela za rad i strukovnu izobrazbu
- uključivanje u radionice tzv. "slobodnih aktivnosti" (kreativni rad na likovnom, glazbenom, sportskom, informatičkom, literarnom planu, razni hobiji i dr.)
- terapijsko okupacijski izlasci radnog karaktera
- terapijsko rekreativni izlasci

Za djelatno - okupacijsku aktivnost u proizvodnim radionicama, zatvorenici ovisnici moraju ispunjavati sljedeće kriterije:

- pristanak na rad
- zdravstvena sposobnost za obavljanje određenih poslova

- položeni ispit zaštite na radu

Uključenost u radno okupacijske aktivnosti jedan je od kriterija za napredovanje u sustavu pogodnosti.

U smislu korištenja tzv. slobodnog vremena ovisnicima se omogućava uključivanje u radionice okupacijsko-terapijskog tipa tzv. "slobodne aktivnosti". Koriste se mogućnosti uključivanja u rad u likovnoj, intarzijskoj, bačvarskoj i informatičkoj radionici a također je omogućeno uključivanje u glazbenu sekciju, sportske aktivnosti (teretana) i dr.

Terapijsko okupacijski izlasci su izuzetno motivirajući za ovisnike jer omogućavaju izlaske izvan zatvorenog djela Kaznionice, a po sadržaju se sastoje od obavljanja lakših poslova u okviru poluotvorenih odjela Kaznionice. Oni predstavljaju visi stupanj vrednovanja angažmana u dotadašnjim aktivnostima i snažan su poticaj, kao stepenica prema prelasku u blaže uvjete izvršavanja kazne. Provode se isključivo uz nazočnost terapeuta i službenika Odjela osiguranja.

Terapijsko rekreativni izlasci predviđeni su u svrhu terapijskog druženja u prirodnom ambijentu bez radnog sadržaja.

KONTROLA APSTINENCIJE I ZDRAVSTVENI TRETMAN OVISNIKA

Problem zlouporaba droga nije isključen ni unutar penalnih institucija. Iako se poduzimaju sigurnosne mjere, nazočnost stanovitih količina droga je uvijek moguća. Jedna od preventivnih mjera eventualne konzumacije droga unutar Kaznionice je i kontrola apstinencije ovisnika, testiranjem na prisutnost droga u organizmu. Ona se provodi iz sljedećih razloga:

- kontrola pojedinaca u odnosu na pridržavanje pravila iz ugovora
- preventivno djelovanje
- poduzimanje zdravstvenih, tretmanskih i sigurnosnih mjera prema konzumentima.

Testiranja (na urin i slinu) provode se sukladno Naputku Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav, u skladu s medicinskim pravilima. Pokreće se na inicijativu terapeuta, pravosudnog policajca ili svakog drugog člana stručnog tima Kaznionice nad zatvorenicima suspektnog ponašanja ili izgleda. Uveden je i postupak sporadičnog i nenajavljenog

testiranja zatvorenika, metodom slučajnog odabira. U okviru TZO provode se redovita testiranja na nazočnost droga sukladno Napatku, a metoda slučajnog odabira također se provodi tako da je zajamčena nepredvidivost odabira.

Zdravstveni tretman ovisnika organiziran je sukladno Zakonu o izvršavanju kazne zatvora. Obzirom da se radi o osobama sa specifičnim zdravstvenim problemima, vezanim uz posljedice ovisnosti, od kojih je znakovit broj prebolio bolesti poput hepatitisa, ovisnička populacija je zahtjevnija u odnosu na ostale. Određeni broj ovisnika pod nadzorom je specijalista psihijatarata, te im je ordinirana terapija psihofarmacima. Podjelu propisane terapije provodi tehničko medicinsko osoblje prema utvrđenom rasporedu. U Kaznionici se ne primjenjuje supstitucijska terapija (metadon).

Jedan od ciljeva programa obuhvaća i smanjenje uzimanja psihofarmaka, posebno onih koji izazivaju ovisnost, što potvrđuje potrebu provođenja sustavnog liječenja drugim terapijskim postupcima.

SURADNJA S ČLANOVIMA OBITELJI

Potreba za uključivanjem obitelji u programe liječenja ovisnika proizlazi iz činjenice da su odnosi u njihovim obiteljima narušeni te da je njihova dinamika određena ponašanjem članova - ovisnika, uključujući i prethodne sociopatološke pojave. Rad s obiteljima ovisnika pretpostavlja dvije vrste ciljeva:

- edukacija, informiranje i senzibiliziranje članova obitelji za ovisničku problematiku
- terapijski rad s članovima obitelji

Ovaj oblik rada, obzirom na specifičnosti Kaznionice, te na činjenicu da članovi obitelji žive u različitim i udaljenim regijama i gradovima, ograničen je mogućnošću dolaska na sastanke, tako da smo orijentirani na pojedinačne kontakte, prilagođene mogućnostima dolaska članova obitelji u Kaznionicu i na telefonske kontakte.

Terapijskim ugovorom ovisnici se obavezuju obavijestiti članove obitelji o svojem uključivanju u program liječenja, i na taj način se iniciraju kontakti, putem kojih se članovi obitelji potiču i usmjeravaju na povezivanje s institucijama i udrugama u vlastitoj sredini, radi nastavka liječenja ovisnika po izlasku iz Kaznionice.

PRIPREMA NASTAVKA LIJEČENJA

Jedan od važnih ciljeva rada s ovisnicima je priprema za izlazak na slobodu i nastavak liječenja. U funkciji ostvarenja ovog cilja provodi se

- motiviranje ovisnika za nastavak liječenja
- uspostavljanje kontakata sa Centrima za ovisnosti i drugim institucijama i udrugama (izvoditelji, članovi obitelji i ovisnici)
- uspostavljanje kontakata sa članovima obitelji i njihovo motiviranje za uključivanje u programe tretmana ovisnika
- kontakti sa Centrima za socijalnu skrb i zdravstvenim ustanovama
- pomoć pri zaposlenju i druge vrste pomoći predviđenih Zakonom o izvršavanju kazne zatvora

Motiviranje ovisnika za nastavak liječenja teče kontinuirano i predstavlja jednu od okosnica programa. Ovisnici su upoznati s važnošću potrebe i motivacijski postupak ide u smjeru izgradnje svijesti o tome da bez nastavka liječenja neće uspjeti u vlastitoj promjeni, u odnosu na ovisnost. Podršku u tome mogu dobiti najčešće od članova svojih obitelji, te uključivanjem u neki od oblika tretmana ovisnika u njihovoj sredini ili čak privremenom promjenom sredine uz uključivanje u neki od programa liječenja.

Ukoliko su kontakti sa udrugama ili institucijama, te Centrima za prevenciju i suzbijanje ovisnosti, uspostavljeni tijekom izvršavanja kazne, to predstavlja veće jamstvo da će ovisnik nastaviti liječenje, osobito ako je u taj proces uključena i njegova obitelj.

SURADNJA S DRUGIM INSTITUCIJAMA I UDRUGAMA

Ovaj oblik aktivnosti neposredno je povezan s potrebom nastavka liječenja ovisnika i pruža mogućnost odabira najprimjerenijeg oblika liječenja, vezano uz opće prilike i osobnost ovisnika.

Ciljevi uspostavljanja suradnje sa ustanovama i udrugama koje se bave ovisnicima sastoje se u sljedećem:

- da ovisnik po izlasku iz Kaznionice ima informacije o mogućnostima koje mu pruža pojedina ustanova ili udruga, u pogledu nastavka organiziranog liječenja i pomoći
- da se ovisnik već tijekom izvršavanja kazne

orijentira i motivira za odabir nastavka načina liječenja

- da se kod ovisnika izgradi osjećaj prihvaćenosti i podrške
- da se u izravnim kontaktima upozna s pojedinim programima
- da se u određenom smislu obveze za nastavak liječenja
- da u nastavak liječenja uključi i obitelj

Poseban naglasak je na mogućnosti nastavka liječenja, vezano uz blizinu mjesta prebivališta, ovisno o tome hoće li se pojedinac liječiti ambulantnim programom, odlaskom u komunu, javljanjem u Centar za ovisnosti ili uključiti u rad neke od drugih za pomoć ili rehabilitaciju.

Inicijativom Središnjeg ureda za zatvorski sustav i izvoditelja programa planira se uspostavljanje kontakata s državnim ustanovama i nevladinim organizacijama u cilju kvalitetnije resocijalizacije i reintegracije ovisnika tijekom i po isteku izvršavanja kazne.

INFORMIRANJE I IZOBRAZBA IZVODITELJA PROGRAMA

Jedan od širih ciljeva u radu s ovisnicima sastoji se u potrebi kontinuiranog informiranja, izobrazbe i doizobrazbe izvoditelja programa, na svim razinama. Problematika ovisnosti je dinamično područje, tako da kvalitetnije praćenje svih zbivanja može dovesti do boljih rezultata. Upoznavanje s navedenom problematikom provodi se u vidu informiranja i educiranja. Informiranje se provodi praćenjem literature i stručnih časopisa te ostalih publiciranih materijala iz područja ovisnosti.

Sve veća zastupljenost počinitelja kaznenih djela vezanih uz zlouporabu droga, ukazuje na potrebu educiranja svih struktura osoblja Kaznionice, a posebni naglasak je na neposrednim izvoditeljima programa, kao što su službenici pravosudne policije, strukovni učitelji, te stručni suradnici za tretman, odnosno terapeuti.

Izobrazba osoblja Kaznionice osim edukativnog dijela, ima svrhu i u senzibilizaciji za ovu problematiku, budući da se radi o području koje zahtijeva specifičan pristup. Zaposlenici koji sudjeluju u radu s ovisnicima trebaju steci znanja koja bi im koristila u prepoznavanju suspektnog ponašanja ovisnika, u odnosu na vrste droga, u prepoznavanju kriznih stanja vezanih uz apstinencijske

teškoće, a poželjno je i poznavanje karakteristika ponašanja ovisnika, te postupaka oko detekcije otkrivanja prisutnosti droga. Uz organizaciju i pomoć Središnjeg ureda za zatvorski sustav, u tom smislu organiziraju se seminari, radionice i stručni skupovi na kojima sudjeluju službenici Kaznionice, vezani uz provedbu programa rada s ovisnicima.

SUPERVIZIJA

Jedan od najvažnijih elemenata programa predstavlja supervizija koju provodi dr. Slavko Sakoman iz Klinike za psihijatriju, alkoholizam i druge ovisnosti KB "Sestre milosrdnice" u Zagrebu.

UOČENI PROBLEMI I NEDOSTACI PROGRAMA

Provođenje rada s ovisnicima u uvjetima Kaznionice uključuje niz ograničavajućih čimbenika koji proizlaze iz specifičnosti ustanove. Frustracija lišenja slobode ovisnika, kaznioničko okruženje i ozračje, u većem broju slučajeva utječu na ovisnike tako da se u novoj situaciji prilagođavaju na način da svoje obrambene mehanizme usmjeravaju i koriste za manipuliranje s okolinom, zatvaranjem u sebe; prikazivanjem u ljepšem svjetlu, prikrivanjem vlastitih slabosti, umanjivanje problema s ovisnošću, te prilagodbi svojeg ponašanja prema ostvarivanju tzv. "sekundarne dobiti". Budući da su značajan dio ovisnika povratnici, te se nalaze u procesu kriminalizacije ili je ovaj model funkcioniranja kod njih već potpuno razvijen.

Daljnji problem koji utječe na učinkovitost provedbe programa rada s ovisnicima sastoji se u činjenici da se isti provodi u zatvorenim uvjetima, te ga sudionici doživljavaju u kontekstu represivnih mehanizama, odnosno kao dio kazne, uslijed čega je prisutan stanoviti otpor. Ovo je neposredno vezano uz model terapijske zajednice prema čijim načelima se izvoditelji i sudionici uključuju u program zajedno, kao članovi "obitelji". Ovaj uvjet teško je ispuniti kada članovi terapijske zajednice doživljavaju izvoditelje kao izvršitelje tretmana i "čuvare", a manje kao otvorenu, povjerljivu i sigurnu okolinu.

Sljedeći problem u radu proizlazi iz okolnosti da su kod jednog dijela zatvorenika - ovisnika prisutne i druge vrste poremećaja, koji su nerijetko primarni u odnosu na ovisnost. Određenu zapreku

predstavljaju i nepovoljne obiteljske prilike pojedinih ovisnika, zbog čega jedan broj ovisnika nema stabilan oslonac u primarnoj ili vlastitoj obitelji. Jedan od problema predstavlja i ograničena mogućnost radnog angažmana i okupacijskih sadržaja, kao i radna sposobnost i zdravstveno stanje ovisnika.

Ograničavajući moment također predstavlja i potreba za kvalitetnijim zdravstvenim tretmanom ovisnika, koja je trenutačno prilagođena objektivnim mogućnostima.

Činjenica da su sudionici programa upućeni na izvršavanje kazne iz područja cijele države otežava realizaciju nastavka liječenja, dok visoka fluktuacija otežava planiranje i provođenje rada na dulji period.

EVALUACIJA

Potreba vrednovanja provođenja programa rada s ovisnicima kontinuirano je prisutna. Uspješnost ostvarivanja ciljeva prati se na pojedinačnom planu, utvrđivanjem elemenata napredovanja svakog sudionika, kao i na planu pojedinih skupina ili cijele zajednice.

Prilikom određivanja kriterija za vrednovanje rezultata uzimaju se u obzir različiti elementi:

- pristajanje na pravila koja vladaju u zajednici ovisnika
- uključivanje u sve aktivnosti
- usvajanje elementarnih pravila u ophođenju
- interes za sudjelovanjem u vlastitoj promjeni
- dosljednost u obavljanju pojedinih zaduženja
- izbjegavanje i načini rješavanja konflikata i kontrola ljutnje
- smanjenje uzimanja medikamentozne terapije
- rast odgovornosti za vlastite postupke
- zelja za radom i drugim pozitivnim angažiranjem
- izgradnja samosvijesti i samopouzdanja.
- kvaliteta učenja vještina u međusobnoj komunikaciji i međuljudskim odnosima
- usvajanje pozitivnog sustava vrijednosti
- usvajanje pozitivnih navika (higijensko-zdravstvenih i drugih)
- interes za nastavak liječenja itd.

U procjeni uspješnosti uz izvoditelje sudjeluju i sami članovi zajednice, po načelu samoocjenjivanja i ocjenjivanja drugih. Na taj način vrednuju se pojedinačni rezultati u provedbi posebnog programa. Oni se uključuju u periodično preispitivanje programa izvršavanja kazne zatvora, kada se utvrđuju razine uspješnosti zatvorenika i pogodnosti.

TREATMENT PROGRAM FOR CONVICTED ADDICTS IN LEPOGLAVA PRISON

Summary

This paper analyses work with convicted addicts in Lepoglava prison. Author discusses all aspects of specific program in maximum security prison, emphasizing the treatment activities and problems in work.

Keywords: convicted addicts, addiction treatment